

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Cultura 12(2) 2020

ISSN 2083-7275

DOI 10.24917/20837275.12.2.8

Magdalena Kukulak

Uniwersytet Jagielloński

ORCID 0000-0003-4321-2460

Zamieszki, bitwa czy zryw przeciwko prezydentowi? Paski tytułujące wiadomości w telewizyjnych serwisach informacyjnych na przykładzie relacjonowania protestów pracowników transportu we Francji z przełomu 2018 i 2019 roku

Wstęp

Pasek tytułujący wiadomości stał się standardowym elementem telewizyjnych serwisów informacyjnych i swoistym ekwiwalentem tytułu artykułu prasowego. Celem niniejszego tekstu jest zbadanie sposobu przedstawiania przez różne stacje telewizyjne tego samego, trwającego blisko dwa miesiące wydarzenia, widzianego przez pryzmat wyłącznie tytułów kolejnych faktów prezentowanych widzom, w oderwaniu od treści przekazywanych przez spikera i późniejszego materiału reporterskiego. Zawartość treściowa pasków została podzielona na pięć oddzielnych kategorii, odpowiadających różnym aspektom przedstawianych wydarzeń. Następnie paski z poszczególnych stacji telewizyjnych przeanalizowano pod kątem podobieństw i różnic leksykalnych. Przedstawiono też środki stylistyczne, jakimi posłużyli się autorzy badanych pasków. Ostatnim etapem pracy było stworzenie osobnych dla każdego serwisu informacyjnego korpusów i przeanalizowanie ich pod kątem frekwencji, a więc istnienia (lub nie) słów kluczowych.

Pasek jako komponent informacji telewizyjnej

Wyróżniony element graficzny w postaci usytuowanego u dołu ekranu jednobarwnego prostokąta, na którym pojawia się tekst uzupełniający (bądź wprowadzający w) wypowiedź prezentera po raz pierwszy został użyty przez amerykańską stację Fox News 11.09.2001 roku, podczas relacjonowania na żywo ataku terrorystycznego na World Trade Center i Pentagon. W związku z ogromną ilością informacji prezenterzy nie nadążali z przekazywaniem tychże widzom, co niejako wymusiło na twórcach programu konieczność dodania paska, na którym w sposób ciągły był przewijany tekst porządkujący wiadomości (Dwornik 2018). Taki ruchomy pasek (nazywany w języku angielskim *ticker*¹, *crawler*, *scroll* lub *slide*) został następnie

¹ To określenie używane jest zarówno dla ruchomych, jak i nieruchomych pasków. W tej pracy na określenie paska nieruchomego zamiennie z polskim „pasek” będą posługiwać się angielskim słowem *ticker*.

upowszechniony w programach informacyjnych na całym świecie. W Polsce po raz pierwszy skorzystano z „tekstu taśmowego” (Trojanowska-Bis, Francuz 2007: 68) na przełomie marca i kwietnia 2005 roku, kiedy to stacje telewizyjne relacjonowały ostatnie dni życia papieża Jana Pawła II, a następnie rok później, po zawaleniu się dachu hali wystawienniczej w Katowicach. Od tego momentu możemy zaobserwować przykłady zastosowania paska ruchomego we wszystkich stacjach telewizyjnych specjalizujących się w nadawaniu serwisów newsowych non stop (TVP Info, TVN24, Polsat News), również w telewizjach o mniejszym, regionalnym zasięgu (Fudala-Barańska 2015: 286).

Drugim typem paska, który również stanowi przedmiot badań opisanych w artykule, jest wykorzystanie krótkiego, najczęściej jednozdaniowego komunikatu (może też występować on w formie równoważnika zdania, a nawet jednego lub dwóch słów) jako zapowiedzi materiału reporterskiego. Nieruchomy pasek tytułujący kolejne informacje w serwisie informacyjnym jest wyświetlany najczęściej w momencie, kiedy prezenter rozpoczyna odczytywanie zapowiedzi materiału reporterskiego, i pozostaje widoczny aż do jej zakończenia. Umieszczenie takiego komunikatu jest z reguły analogiczne do omawianego wcześniej tekstu taśmowego, z tym że można go też (choć w nielicznych przypadkach) zaobserwować w obrębie planszy graficznej znajdującej się w jednym z górnych rogów ekranu. Warto zauważyć, że ten typ mimo szerokiego rozpowszechnienia (jest obecny we wszystkich programach informacyjnych głównych nadawców telewizyjnych) nie posiada w literaturze własnej nazwy (Kłosińska, Zimny, Żukiewicz 2019), jest nazywany po prostu paskiem lub (rzadziej) belką (Chomik, Wojsław 2018: 73).

Nieruchomy pasek gatunkowo zbliżony jest do tytułu lub nagłówka materiału dziennikarskiego (w tym wypadku zapowiadanego przez prezentera reportażu newsowego), chociaż może być od niego tematycznie bardziej odległy niż tytuł prasowy i w ten sposób bliższy sloganowi (Daszkiewicz 2018). W zastosowaniu praktycznym pasek posiada przede wszystkim właściwości przypisywane przez medioznawców tytułom – a więc cechują go lapidarność, celność czy treściwość, natomiast pod względem formalnym może być zarówno zdaniem pojedynczym, złożonym, jak i pytaniem (Furman 2006: 225).

W badaniach naukowych opisujących paski najwięcej uwagi do tej pory poświęcono materiałom pozyskanym z *Wiadomości* nadawanych przez Telewizję Polską (Kłosińska 2019; Kłosińska i in. 2019; Mormoń, Kuraś-Szczepanek 2019) bądź z całodziennego programu TVP Info emitowanego również przez nadawcę publicznego (Chomik, Wojsław 2018). Jedna z cytowanych prac porównuje informacje w serwisach *Wiadomości* TVP 1 i *Faktów* TVN również od strony tytułowych belek (Daszkiewicz 2018). Autorzy podkreślali perswazyjność, ekspresyjność i kreatywność belek tytułowych i wykorzystywanie ich jako elementu wywierania wpływu na widza, przy jednoczesnym odsunięciu na dalszy plan informacyjności pasków.

Chcąc odpowiedzieć na pytanie, na ile te wnioski są reprezentatywne również dla innych mediów krajowych, zwłaszcza tych o odmiennej linii programowej, w niniejszym artykule rozszerzono tę perspektywę o trzy kolejne stacje telewizyjne. Jednocześnie próbowano zbadać, czy opisane wyżej funkcje językowe występują we wszystkich analizowanych programach informacyjnych.

Prezentacja materiału badawczego

Wybór materiału badawczego był podyktowany założeniem wstępnym, aby wykluczyć jakiegokolwiek wydarzenia związane z polską sceną polityczną, które w powszechnej opinii wzbudzać mogą wątpliwości co do obiektywizmu dziennikarskiego poszczególnych stacji telewizyjnych. Ten mankament wydaje się jednak rzadszy w przypadku relacjonowania faktów zagranicznych. Drugi wymóg wiązał się natomiast z czasem trwania opisywanych zdarzeń, tak żeby poświęcona im była większa ilość relacji reporterskich.

Ruch żółtych kamizelek to nazwa grupy pracowników transportu we Francji (żółta kamizelka odblaskowa jest standardowym wyposażeniem pojazdu), którzy wobec wprowadzonych i planowanych podwyżek cen paliw zjednoczyli się za pomocą mediów społecznościowych i rozpoczęli wielomiesięczny protest, który przeistoczył się w manifestację skierowaną przeciwko rządowi francuskiemu oraz prezydentowi Emmanuelowi Macronowi. Demonstracje początkowo odbywały się głównie w Paryżu, jednak stopniowo swoim zasięgiem objęły również inne miasta (m.in. Marsylia, Bordeaux, Tuluza, Lyon). Czas trwania protestów (najbardziej nasilone działania z reguły miały miejsce weekendy) przypadł na okres od listopada 2018 do stycznia 2019 roku. W ich trakcie dochodziło do starć demonstrantów z policją, zamieszek i demolowania mienia.

Zajścia z francuskich ulic były na bieżąco relacjonowane w ogólnopolskich stacjach telewizyjnych, w ich codziennych serwisach informacyjnych. Te zaś – zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Centrum Badania Opinii Społecznej – nadal są najczęstszym źródłem pozyskiwania wiedzy na temat wydarzeń z kraju i ze świata (telewizję, jako główne medium dostarczające informacji, wskazuje 64 procent badanych, internet – 21 procent)². Respondenci byli również pytani o konkretnych telewizyjnych nadawców, których ofertę wybierają. Najwięcej wskazań zebrały kolejno telewizja TVN (wraz ze stacją TVN24), Telewizja Polska (zdecydowana przewaga TVP 1 w grupie), Polsat, Telewizja Trwam i Telewizja Republika³.

Mając na względzie powyższe, w przeprowadzonym badaniu wzięto pod uwagę następujące cztery stacje telewizyjne z ich flagowymi programami newsowymi:

- TVP 1, *Wiadomości* (główne wydanie), program nadawany codziennie o 19.30 od 18.11.1989 roku (wcześniej o tej samej porze w ramówce znajdował się *Dziennik Telewizyjny*);
- Polsat, *Wydarzenia* (główne wydanie), program nadawany codziennie o 18.50 od 11.10.2004 roku;
- Telewizja Trwam, *Informacje dnia* (główne wydanie), program nadawany codziennie o 20.00 od 30.11.2007 roku;
- Telewizja Republika, *Dzisiaj Informacje* (jedyne wydanie), program nadawany codziennie o 19.45 od 13.04.2013 roku.

Analizowany materiał pochodzi z okresu od 17.11.2018 (pierwszy dzień protestów i demonstracji) do 17.01.2019 (ogłoszenie przez prezydenta Emmanuela

² Komunikat z Badań CBOS nr 52/2017, „Ocena wiarygodności telewizyjnych programów informacyjnych i publicystycznych”, s. 3.

³ Tamże, s. 4.

Macrona otwarcia wielkiej debaty narodowej, która miała zakończyć trwający od dwóch miesięcy kryzys). W tym czasie w wymienionych wcześniej programach telewizyjnych pojawiło się 78 informacji dotyczących sytuacji we Francji (odpowiednio *Wiadomości* – 35, *Wydarzenia* – 12, *Informacje dnia* – 9, *Dzisiaj* – 22), każda z nich została poprzedzona paskiem tytułowym zapowiadającym materiał dziennikarski.

Wykluczenie telewizji TVN wraz z jej głównym programem informacyjnym *Fakty* wynika z innego podejścia tego nadawcy do tytułowania poszczególnych newsów. W tym wypadku wyodrębnione graficznie paski poprzedzają tylko niektóre informacje, z reguły krajowe i to nie te będące głównymi tematami dnia. Analizowanym wydarzeniom poświęcono zaledwie jeden pasek, ściśle informacyjny, „protest żółtych kamizelek”. Stacja TVN jako jedyna z badanych nie tytułuje wszystkich prezentowanych w głównym serwisie informacji. Łączy się to ściśle z częstym traktowaniem tytułów wiadomości jako elementów humorystycznych, zawierających nierzadko grę słów (Jędrzejowski 2010: 668). W pozostałych natomiast newsach w programie (w szczególności w głównych tematach dnia) zapowiedzi prezentera towarzyszy obraz – z reguły zdjęcie lub kolaż kilku zdjęć ilustrujących treść materiału reporterskiego. Warto zwrócić też uwagę na lapidarność pasków pojawiających się w *Faktach*. Z reguły zawierają one nie więcej niż dwadzieścia wyrazy, co odróżnia te tytuły od zdecydowanie dłuższych belek tworzonych w redakcjach konkurencyjnych.

W zaprezentowanym wcześniej wyliczeniu nietrudno dostrzec dysproporcję materiału badawczego pomiędzy poszczególnymi stacjami telewizyjnymi. Najwięcej miejsca wydarzeniom z Francji poświęcono w *Wiadomościach* TVP, co wiąże się przede wszystkim z największą objętością tego serwisu informacyjnego (w głównym wydaniu pojawia się od dziesięciu nawet do piętnastu różnych informacji poprzedzonych belkami tytułowymi), podczas gdy w *Informacjach dnia* nadawanych przez Telewizję Trwam jest to nie więcej niż osiem newsów. Drugi powód różnic ilościowych to odmienne sprofilowanie serwisów informacyjnych. Polsatowski program *Wydarzenia* pomimo podobnej (do nadawcy publicznego) liczby wszystkich prezentowanych wiadomości relatywnie niewiele miejsca poświęca tematyce polityki zagranicznej, natomiast *Dzisiaj*, serwis Telewizji Republika, pomimo mniejszej ogólnej ilości informacji częściej skupia się na informacjach spoza naszego kraju⁴.

Podobieństwa i różnice leksykalne w paskach zapowiadających materiały reporterskie

W zebranych materiale uwagę zwraca przede wszystkim fakt różnego (i zapewne nieprzypadkowego) doboru słów opisujących wydarzenia z francuskich ulic, co pozwoliło na zupełnie inne i zależne od autora przedstawienie prezentowanych zdarzeń. Pod uwagę wzięto następujące składowe prezentowanych faktów:

⁴ W przebadanej próbie 1904 pasków z *Wydarzeń* Polsatu niecałe 9% poświęcono tematyce polityki zagranicznej. W Telewizji Trwam odsetek ten wynosi 10% (na 2000 pasków), w *Wiadomościach* TVP 14% (próbka 1893 pasków), a najwyższy jest w serwisie *Dzisiaj* Telewizji Republika – prawie 19% (spośród 1909 pasków).

- leksemy definiujące istotę relacjonowanych wydarzeń;
- wyszczególnienie i nazwanie podmiotów zaangażowanych w relacjonowane wydarzenia;
- nazwanie kolejnych czynności przypisywanych podmiotom w relacjonowanych wydarzeniach;
- opis miejsca, w którym odbywały się relacjonowane wydarzenia;
- wskazanie dodatkowych aspektów relacjonowanych wydarzeń.

Najpopularniejszy leksem wybierany przez twórców pasków, który miał odpowiedzieć na pytanie widza o to, co dzieje się we Francji, to *protest*. Takie określenie było obecne we wszystkich przeanalizowanych serwisach informacyjnych, dodatkowo w *Wiadomościach* TVP 1 pojawił się przymiotnik *burzliwy*, dookreślając zastosowany rzeczownik. Inne powtarzalne leksemy to *bunt* (*Wiadomości*, *Dzisiaj*) oraz *zamieszki* (*Dzisiaj*, *Wydarzenia*). Dla pozostałych rzeczowników wskazujących na istotę wydarzeń odnotowano już tylko po jednym wystąpieniu w badanym materiale: *kryzys* (*Informacje dnia*), *niezadowolenie*, *zryw* (*Wiadomości*), *niepokoje*, *bitwa*, *rewolucja*, *chaos* (*Dzisiaj*). Warto zwrócić uwagę na różną zawartość znaczeniową i nacechowanie poszczególnych leksemów. Neutralne *protest*, *kryzys* i *zamieszki* mają zupełnie inną zawartość znaczeniową niż *bunt*, *bitwa*, *rewolucja*, *chaos* czy *zryw*. Ta ostatnia grupa (obecna w programach nadawcy publicznego oraz pravicowej Republiki) nie tylko przenosi odbiorcę do domeny wojennej czy powstańczej, ale także znacząco wyolbrzymia ładunek emocjonalny w odniesieniu do określeń neutralnych zastosowanych w *Wydarzeniach* Polsatu czy w *Informacjach dnia* Telewizji Trwam.

Kolejny analizowany element pasków to nazwanie stron zaangażowanych w opisywane wydarzenia. Wszyscy czterej nadawcy byli zgodni, że jedną z nich były *żółte kamizelki*, a więc pracownicy transportu, którzy swą metonimiczną nazwę zawdzięczają, jak wspomniano wcześniej, odbłaskowemu strojowi. Jednakże zarówno *Wiadomości*, jak i *Informacje dnia* w kolejnych serwisach informacyjnych, tytułując materiały reporterskie, zdefiniowały kolejny podmiot zbiorowy, którym byli (w domyśle: wszyscy) *Francuzi*. Informując w paskach tytułowych o poczynaniach drugiej strony konfliktu, wszystkie cztery stacje pisały o prezydencie Emmanuelu Macronie (używając samego nazwiska polityka bądź – jak w jednorazowym przypadku TVP 1 – ironicznego określenia *pupil europejskich salonów*) lub o *rządzie*.

Dużo większe różnice w przekazie można zaobserwować, analizując dobór czasowników stanowiących określenia kolejnych czynności podejmowanych przez wszystkie wspomniane wcześniej podmioty. Z określeniem *żółte kamizelki* w paskach wszystkich badanych stacji współwystępował czasownik *protestują*, co jest naturalną konsekwencją nazwania relacjonowanych wydarzeń *protestem*. Telewizja Republika w swoim programie *Dzisiaj* postawiła jednak na pewną różnorodność i w kolejnych wydaniach serwisu informacyjnego donosiła o następujących aktywnościach pracowników transportu: *idą na Paryż*, *wygrywają z Macronem*, *tracą rozmach*, *są zatrzymane*, *wracają do Paryża*. Zdecydowanie jest tu widoczna dynamika i zmienność przedstawianych wydarzeń, które można interpretować jako skrótowe przedstawienie szerszej opowieści, gdzie paski byłyby tytułami jej kolejnych rozdziałów. Ten zabieg, zwany *storytellingiem*, porządkuje opowieść, układa ją

w chronologiczną całość, aby łatwiej przemówić do wyobraźni odbiorcy (Bachryj-Krzywaźnia 2019: 195).

Podobny środek perswazyjny został zastosowany w *Wiadomościach* TVP. Za ledwie jeden pasek poświęcono tam aktywnościom podejmowanym przez *żółte kamizelki*, kierując uwagę odbiorców na poczynania *Francuzów*. W kolejnych dniach widz mógł przeczytać na pasku u dołu ekranu o następujących działaniach narodu: *protestują przeciw podwyżkom, są niezadowoleni z polityki Macrona* (identyczny pasek został również wykorzystany do zapowiedzi wiadomości w *Informacjach dnia* Telewizji Trwam), *buntują się przeciwko poczynaniom Macrona* (również w wersji *przeciwko Macronowi*), *nie ufają prezydentowi, nie chcą polityki Macrona, uczestniczą w zrywie przeciwko Macronowi, chcą głowy Macrona, przeżywają dramat, nie odpuszczają, nie chcą Macrona*, i wreszcie *żądadą dymisji Macrona* (inna wersja tego paska została wzbogacona o przysłówki *nieustająco*). Wyraźnie widać narastanie emocji i zmierzanie w kierunku punktu kulminacyjnego.

Pomimo tego że również Telewizja Trwam rozszerzyła protest na ogół Francuzów, bardzo wyraźnie widać, że to przede wszystkim publiczny nadawca skierował uwagę odbiorców na postrzeganie wydarzeń we Francji jako sporu pomiędzy całym narodem a jego prezydentem, co zdecydowanie odróżnia ten przekaz od wszystkich pozostałych. Uwagę zwracają też emocjonalne określenia takie jak: *chcą głowy, dramat, zryw przeciwko, bunt przeciwko*, które obrazują sytuację niezwykle zaostrzonego konfliktu, zbliżonego nawet do rewolucji mającej się zakończyć obaleniem niechcianego przywódcy.

Opis działań podejmowanych przez prezydenta Macrona i francuski rząd ponownie zwraca uwagę z powodu różnicowania, chociaż można zaobserwować nieliczne podobieństwa pomiędzy poszczególnymi programami informacyjnymi. Zarówno Telewizja Polska, jak i Telewizja Trwam w paskach tytułowych przekazały wiadomość o tym, że *prezydent rozważa wprowadzenie stanu wyjątkowego*. Innym przykładem z telewizji z Torunia, który pojawił się też w *Wydarzeniach* Polsatu, było określenie *ugina się* w odniesieniu do ustępstw prezydenta Macrona wobec demonstrujących. Na tym podobieństwa pomiędzy analizowanymi tekstami się kończą, pozostałe przykłady są niepowtarzalne, chociaż niektóre z nich można pogrupować tematycznie.

Wiadomości Telewizji Polskiej w sumie aż dziewięć razy już na etapie paska tytułowego relacjonowały wydarzenia, stawiając nacisk na aktywności szefa Pałacu Elizejskiego. Oprócz wspomnianej wcześniej informacji o wprowadzeniu stanu wyjątkowego widz mógł dowiedzieć się o następujących czynnościach podejmowanych przez Emmanuela Macrona: *wywołuje bunt, stracił blask, kapitułuje, [jego polityka] ponosi klęskę, rozdaje pieniądze, żeby kupić czas, [zostaje] pogrążony przez byłego współpracownika, wprowadza surowe kary dla protestujących, prowadzi kontr-ofensywę. Dzisiaj* tytułowało zaś poczynania prezydenta następująco: *piłka po jego stronie, [jest] pod kreską, składa obietnice, przegrywa z żółtymi kamizelkami*. W Telewizji Trwam oprócz omówionych wyżej przykładów, wspólnych z innymi nadawcami, na pasku widniała również informacja o tym, iż prezydent *aresztuje demonstrantów*. Natomiast oglądając *Wydarzenia*, widzowie mogli się dowiedzieć

(poza wzmiankowanym już ugięciem się) po pierwsze o tym, że prezydent *idzie na ustępstwa* oraz że *[jego] rzecznik ucieka*.

Mimo tej różnorodności można z łatwością odnaleźć pewne elementy spójne, dające się zaobserwować przynajmniej w dwóch programach informacyjnych różnych nadawców, i podzielić materiał na następujące kategorie treściowe:

- a) prezydent przegrywa z żółtymi kamizelkami (*kapituluje, ugina się, przegrywa z żółtymi kamizelkami*);
- b) prezydent próbuje przeciwdziałać kryzysowej sytuacji (*rozdaje pieniądze, żeby kupić czas, składa obietnice, idzie na ustępstwa*);
- c) prezydent sięga po środki przymusu (*rozważa wprowadzenie stanu wyjątkowego, wprowadza surowe kary dla protestujących, aresztuje demonstrantów*);
- d) prezydent jest na przegranej pozycji (*[jego] polityka ponosi klęskę, jest pod kreską*);
- e) na działania prezydenta wpływają inne osoby (*[zostaje] pogrążony przez byłego współpracownika, [jego] rzecznik ucieka*).

Oprócz tego na paskach można było odczytać komunikaty niedające się przyporządkować do wyżej wymienionych kategorii, które pojawiły się tylko w jednym z analizowanych serwisów:

- a) prezydent jako przyczyna strajków (*polityka Macrona wywołała bunt*) – TVP 1;
- b) prezydent na skutek strajków traci polityczny kapitał (*pupil europejskich salonów stracił blask*) – TVP 1;
- c) prezydent prowadzi działania przeciwko strajkującym (*kontrofensywa prezydenta Macrona*) – TVP 1;
- d) oczekiwanie na działanie prezydenta (*piłka po stronie Macrona*) – Telewizja Republika.

Opisywanie wydarzeń z Francji przez pryzmat działań podejmowanych przez prezydenta tego kraju było obecne w każdej z analizowanych stacji telewizyjnych, jednak znaczące nasilenie wątku prezydenckiego oraz wskazanie na aspekty sytuacji nieobecne u innych nadawców szczególnie można zauważyć – co wskazano wyżej – w *Wiadomościach* TVP 1 oraz *Dzisiaj* Telewizji Republika. U nadawcy publicznego pojawiło się najwięcej wyrazów silnie nacechowanych: *klęska, kapitulacja, kontrofensywa*, a także jedyne w całym materiale pejoratywne zastąpienie nazwiska Macrona słowami *pupil europejskich salonów*.

Ciekawym tematem, poruszonym jednak tylko przez niektóre stacje, jest obecność na scenie wydarzeń bohatera drugoplanowego, mającego wpływ na opisywane fakty. Takie wzmianki pojawiły się czterokrotnie w *Wiadomościach* i po jednym razie w Telewizji Republika oraz w Telewizji Trwam (co jednak jest sporym udziałem procentowym, biorąc pod uwagę fakt, iż ogólnie wydarzeniom z Francji poświęcono w telewizji z Torunia zaledwie 9 materiałów informacyjnych).

Najczęstsze wskazanie na zakulisową obecność trzeciej siły dotyczy Unii Europejskiej, albo metonimicznie przedstawianej jako Bruksela (a więc siedziba Parlamentu Europejskiego) i dodatkowo spersonalizowanej (*Bruksela ślepa na dramat Francuzów, Bruksela ślepa na krzywdę Europejczyków*), albo jako bliżej nieokreślony, ale za to na pewno nacechowany negatywnie „salon” (*Pupil europejskich salonów stracił blask*). Pojawiają się też odniesienia do konkretnych organów Unii,

zarówno bezpośrednio (*Podwójne standardy wiceszefa UE*) lub, jak to uczyniono w Telewizji Trwam, domyślne (*Nie będzie debaty o sytuacji we Francji*). Wszystkie – poza ostatnim – paski pochodzą z *Wiadomości* TVP 1, co świadczy o dość mocnej chęci podkreślenia aktywnej roli, jaką odgrywa lub raczej: powinna odegrać, wspólnota europejska.

Telewizja Republika natomiast w swojej jedynej wzmiance na temat działania podmiotów zewnętrznych skierowała uwagę widzów w zupełnie inną stronę. Paskiem *Rosjanie w Paryżu* zapowiedziano informację o rzekomym wspieraniu protestów przez agentów z Moskwy. Czwarta z analizowanych, Telewizja Polsat, w swoim programie informacyjnym ani razu nie zatytułowała przekazywanej wiadomości w taki sposób, aby mogło to sugerować działanie podmiotów innych niż protestujący i organy władzy wykonawczej we Francji.

Ostatnim elementem tytułowania pasków, wspólnym dla prawie wszystkich analizowanych stacji (poza Telewizją Trwam), jest obrazowe przedstawienie miejsca, które stało się areną opisywanych wydarzeń. W tym wypadku we wszystkich stacjach można zauważyć dwa warianty przedstawiania widzom tła dla zajęć z przełomu 2018 i 2019 roku. Pierwszy odnosi się do czasu, kiedy protesty były najintensywniejsze. Z tego okresu pochodzą tickery *Paryż stanął w ogniu* (TVP 1), *Bitwa o Paryż* (Polsat), *Ulice w ogniu, Paryż płonie* (Telewizja Republika). Zwraça uwagę kilkukrotne nawiązanie do ognia, płomieni, wojennej pożogi czy zwykłego pożaru, a więc do niebezpiecznego żywiołu, bliskiego ludzkiemu doświadczeniu, co czyni takie tytuły zrozumiałymi dla szerokiego grona odbiorców. Drugi wariant opisanego miejsca wydarzeń jest historycznie późniejszy, kiedy protesty osłabły, ale wciąż pozostały po nich widoczne znaki. *Paryski krajobraz po ulicznych protestach*, *Paryż – krajobraz po bitwie*, *Francja po zamieszkach*, *Paryż po zamieszkach* – wszystkie te tytuły (pochodzące z programów różnych stacji) przypominają nagłówki reportaży z terenów bitewnych, stawiają nawet znak równości pomiędzy protestem grupy społecznej a realiami wojennymi.

Położenie nacisku na tę część informacji (żywioł i wojna) wpływa na dramaturgię przekazu – „reżyseruje wydarzenie (inscenizuje je w obrazach) oraz wyolbrzymia jego znaczenie (nadaje mu charakter dramatu i tragedii)” (Bordieau 2009: 45). Również powiązanie z niebezpieczeństwem nie jest tutaj przypadkowe i poprzez wywołanie strachu u widza ukierunkowane na zatrzymanie go przed odbiornikiem telewizyjnym (Sobczak 2018: 228). Jest to też pierwszy jak dotąd punkt wspólny dla wszystkich badanych stacji, związany niewątpliwie z nowymi funkcjami programu newsowego, który nie tylko ma informować o suchych faktach, ale oprócz tego wywoływać określone emocje, oddawać atmosferę zdarzeń, a w przypadku paska, który należy do fazy otwarcia newsa, zaintrygować i zachęcić widza do pozostania przed odbiornikiem (Grzelka, Kula 2016: 213).

Podobieństwa zastosowanych środków językowych

Wspomniane w poprzednim rozdziale obrazowe przedstawienie miejsca akcji przez pryzmat ognia i wojny we wszystkich programach informacyjnych jest nie tylko elementem opisującym miejsce wydarzeń. Słownictwo związane z wojną pojawia

się wielokrotnie we wszystkich stacjach, z których pozyskano paski. Widzowie mieli więc do czynienia z *bitwą*, *buntem*, *kłęską*, *kontrofensywą* i *zrywem*. Użycie metafory, która odsyła do domeny poznawczej wojny, to środek stylistyczny dramatyzujący news telewizyjny. Dodatkowym elementem jest tu wyeksponowanie konfliktu (w tym wypadku pomiędzy przedstawicielami pracowników transportu a organami władzy), co jest kolejnym składnikiem telewizyjnej dramaturgii, charakteryzującym się dynamizmem i angażującym widza emocjonalnie (Sobczak 2018: 220).

Kolejne metafory tudzież nawiązania i gry językowe nie są już wspólne dla wszystkich czterech stacji, jednak takie zabiegi stylistyczne pojawiają się w programach informacyjnych Telewizji Polskiej, Polsatu i Telewizji Republika. Telewizja Trwam jako jedyna nie posłużyła się tym narzędziem, a zastosowane w *Informacjach dnia* paski miały przede wszystkim charakter deskryptywny, ogólnikowy, pozbawiony składników nacechowanych emocjonalnie czy nawiązujących do powszechnie znanych elementów szeroko pojmowanej kultury.

W tickerach pozostałych programów informacyjnych zaobserwowano nawiązania do historii, literatury, kulinariów i sportu. Opowiadanie wydarzeń z przełomu 2018 i 2019 roku przez pryzmat historii wiązało się przede wszystkim z rewolucją francuską i to nie tylko jako sama wzmianka o niej, jak zrobiono to w Telewizji Republika (*Rewolucja złotych kamizelek, Nowa Rewolucja Francuska*), ale także poprzez nawiązanie do jej szczegółów, w przypadku *Wiadomości* TVP 1 do tragicznego końca Ludwika XVI i jego żony (*Macron kapitułuje, Francuzi chcą jego głowy*). Pomimo odwołania się do tego samego historycznego wydarzenia w obu wyżej wymienionych telewizjach szczególną uwagę zwraca wyeksponowanie konkretnego elementu (spodziewana dekapitacja), co nadaje zupełnie inny, ostrzejszy wydźwięk prezentowanego konfliktu.

Inne wydarzenie historyczne (choć tutaj skojarzenie nie jest aż tak oczywiste) to masowa emigracja Rosjan (przedstawiciele białych) do Francji po rewolucji z 1917 roku. Być może jej echem jest pasek pochodzący z polsatowskich *Wydarzeń: Rosjanie w Paryżu*.

Przykładem znajomości literatury u osoby układającej tickery jest pasek pochodzący z Telewizji Republika. *Bunt mas* jest dokładnym cytatem tytułu książki José Ortegi y Gasseta. W tym samym programie informacyjnym zastosowano oprócz tego metaforę sportową, gdzie wydarzenia miały zostać zobrazowane przez rozgrywkę futbolową. W tym kontekście ticker *Piłka po stronie Macrona* sugeruje, że relacjonowane wydarzenia są zaledwie częścią „meczu”, a do tego wcześniej „przy piłce” był zawodnik drużyny przeciwnej. Poza użyciem metafory jako takiej we wszystkich omówionych wyżej przykładach istotne jest też zainscenizowanie konfliktu, co jak wspomniano wcześniej, jest zabiegiem służącym dramatyzacji przekazu i angażującym widza.

Zupełnie inną i na pierwszy rzut oka humorystyczną przenośnię mógł natomiast zaobserwować widz *Wiadomości* Telewizji Polskiej. W pasku *Demokracja po francusku* nawiązuje się do kulinariów, dań takich jak śledź po japońsku czy ryba po grecku. Przywodzi to na myśl kuchnię wyszukaną, a więc demokracja po francusku nie będzie demokracją rozumianą *ex definitione*, lecz jakimś tworem doń podobnym, w czym tkwi drugie dno tytułu tej informacji.

Widać więc, że metafora jest bardzo popularnym środkiem stylistycznym, po który sięgają autorzy pasków tytułujących informacje. Charakter perswazyjny metafory pozwala bowiem nadawcy komunikatu na zawężenie percepcji odbiorcy do przyjętego tematu (Mosiołek-Kłosińska 1997: 51), co umożliwi konkretnie rozumienie przez widza nie tylko samego tytułu przekazywanej w serwisie wiadomości, ale także jej samej. O ile jednak wspólna dla wszystkich nadawców (u których metafory w ogóle były obecne) jest domena wojny, co jak wspomniano ma na celu zaangażowanie widza, to już użycie pozostałych metafor zwraca uwagę odbiorcy na konkretne aspekty prezentowanego wydarzenia (różne dla każdego z analizowanych programów), które chce pokazać na pierwszym planie autor materiału.

Stopień spójności pasków tytułowych u poszczególnych nadawców na podstawie stworzonych korpusów

Zaprezentowaną w tej części pracy analizę ilościową należy potraktować jako dodatek do opisanej w dwóch poprzednich podrozdziałach badań jakościowych. Jednak pomimo opisanej wcześniej różnicy objętościowej zebranego materiału zbadanie homogeniczności przekazu u poszczególnych nadawców może być próbą odpowiedzi na pytanie o to, czy relacjonując kolejne etapy wydarzeń z Francji, nadawcy zaplanowali sprofilowanie treści już na etapie pasków. Narzędziem w tej części analizy stała się ogólnodostępna strona korpusomat.pl, która umożliwia stworzenie korpusów z dowolnych tekstów (Kieraś, Kobyliński, Ogrodniczuk 2018). Stworzono cztery oddzielne korpusy (dla każdej z opisywanych tutaj stacji telewizyjnych), które następnie zbadano pod kątem najczęściej występujących słów.

Analiza frekwencyjna najmniejszego korpusu, powstałego z pasków Telewizji Trwam, pokazała, że najczęściej występującym słowem jest *Francja*. Wiąże się to nie tyle z profilowaniem treści, ile ze sposobem prezentacji wiadomości spoza Polski przez tego nadawcę – z reguły ta katolicka stacja rozpoczyna tekst belki nazwą kraju i dwukropkiem, po czym następuje właściwy tytuł.

Ciekawy rezultat przyniosła analiza korpusu złożonego z tickerów pochodzących z polsatowskich *Wydarzeń*. Tylko dwa rzeczowniki: *Paryż* i *zamieszki*, zostały powtórzone w ciągu dwumiesięcznego okresu. Wszystkie pozostałe słowa zostały przez autorów pasków użyte zaledwie po jednym razie. Jak jednak wspomniano wcześniej, u tego nadawcy telewizyjnego tematyka polityki zagranicznej jest relatywnie najrzadsza, a więc podobnie jak w wyżej opisanym korpusie ciężko dopatrzyć się tutaj frekwencyjnego profilowania treści.

Kolejne dwa korpusy są zdecydowanie bogatsze (dwu- i trzykrotnie) i z tego względu stanowią dużo lepszą podstawę do analizy. W programie *Dzisiaj Informacje* nie zaobserwowano wyraźnej dominacji konkretnego słowa. Delikatną przewagę nad pozostałymi miały rzeczownik *kamizelka* oraz przymiotnik *żółty*, co jednak nie budzi podejrzeń o profilowanie frekwencyjne, biorąc pod uwagę fakt, że „żółte kamizelki” to używane we wszystkich opisywanych programach najczęstsze określenie głównego aktora wydarzeń.

Nieco inaczej wygląda lista frekwencyjna leksemów użytych w paskach *Wiadomości* w TVP 1. Zdecydowanie dominują tutaj dwa słowa: *Francuz* oraz *Macron*

(nazwisko prezydenta Francji). Występowanie tych rzeczowników jest ponad trzykrotnie częstsze niż kolejnych na liście: *polityka* i *protest*. Ten fakt dowodzi celowego przedstawiania przez twórców *Wiadomości* wydarzeń z Francji w taki sposób, że czytając zaledwie same paski, widz jest nakierowany na konkretną ich interpretację, a więc konflikt pomiędzy Francuzami a ich prezydentem. Należy jednak podkreślić, że – zwłaszcza w odniesieniu do pozostałych nadawców – z przyczyn obiektywnych przeanalizować można było w ten sposób jedynie korpusy o objętościach stosunkowo niewielkich, co nadaje powyższym wnioskom charakter w głównej mierze orientacyjny, pozwalający na uzupełnienie rezultatów analiz jakościowych.

Podsumowanie

Szczegółowa analiza treści pasków pochodzących z programów czterech nadawców telewizyjnych opisujących to samo wydarzenie dowodzi, że oprócz samego bycia nagłówkiem czy też zapowiedzią wiadomości (a tym samym poza pełnieniem funkcji deskryptywnej) *ticker* bywa również odautorską próbą ramowania dyskursu. Praca wskazuje trzy przykłady takiego działania. Pierwszy z nich to dobór słów, które nazywają opisywane wydarzenia w określony sposób, dając odbiorcy konkretne ścieżki interpretacji, zależne od intencji nadawcy. Pomimo pewnych podobieństw, takich jak obrazowe przedstawienie miejsca akcji i wykorzystanie żywiołu ognia (obecne we wszystkich programach), zupełnie odmienne dla poszczególnych nadawców okazało się nazywanie pozostałych aspektów prezentowanych wydarzeń, prowadzące do skierowania uwagi widza na konkretne treści: ukazanie protestów jako konfliktu pomiędzy prezydentem Macronem a Francuzami (*Wiadomości* TVP), obecność zakulisowej siły – Unii Europejskiej wraz z jej wadami i domniemanymi powinnościami (*Wiadomości*, *Dzisiaj*, *Informacje dnia*). Dodatkowymi zabiegami są użycie słów nacechowanych (*Wiadomości* TVP, *Dzisiaj* Telewizji Republika), pejoratywnych określeń (*Wiadomości* TVP), a także stworzenie chronologicznej narracji, a więc *storytellingu* (*Wiadomości* TVP, *Dzisiaj* Telewizji Republika). Konstatacje te współgrają z lansowanym przez tych nadawców, także poza kontekstem opisywanych wydarzeń, obrazem zagranicy, gdzie Emmanuel Macron jako reprezentant nurtu lewicowego przedstawiany jest w złym świetle (TVP), Unia Europejska zaś jawi się jako emanacja amoralnych elit skonfliktowanych ze społecznościami narodowymi (TVP, TV Republika, TV Trwam).

Kolejny przykład ramowania dyskursu za pomocą belki tytułowej to użycie środków stylistycznych, a w szczególności metafory, która wyklucza odczytanie komunikatu poza przyjętym schematem. Jedyne podobieństwo w badanym materiale (poza Telewizją Trwam, w której programie informacyjnym zastosowania tego środka nie stwierdzono) to odwoływanie się do domeny wojny. Inne nawiązania spełniają już funkcje zależne od woli nadawcy: wyostrenie konfliktu pomiędzy stronami (*Dzisiaj*, *Wiadomości*) czy ukazanie domniemanego zakłamania zachodnioeuropejskich wartości (*Wiadomości*).

Ostatni sposób traktowania paska jako narzędzia perswazyjnego to tworzenie spójności przekazu (w przypadku wydarzeń tworzących serię, nie akcydentalnych, oraz pod warunkiem istnienia możliwości wielokrotnego powtarzania treści)

poprzez konsekwentne stosowanie słów kluczowych, co zaobserwowano w jednym z czterech badanych programów (*Wiadomości*).

Bibliografia

- Bachryj-Krzywaźnia Maciej. 2019. „Dedykowany storytelling – psychologiczne przesłanki perswazyjnej efektywności narracyjnego marketingu politycznego”. *Środkowo-europejskie Studia Polityczne* nr 1. 193–210.
- Bourdieu Pierre. 2009. O telewizji. Panowanie dziennikarstwa. Karolina Sztandar-Sztanderska, Anna Ziółkowska (przeł.). Warszawa.
- Chomik Dominik, Wojsław Jacek. 2018. „Pasków TVP Info życie po życiu. Internetowy dyskurs wokół współczesnych tickerów telewizyjnych”. *Rocznik Bibliograficzno-Prasoznawczy* t. 10/21. Jolanta Kępa-Mędrak, Tomasz Mielczarek (red.). 73–84.
- Daszkiewicz Dominik. Dobry tytuł to połowa sukcesu, także w telewizji. Paski w serwisach informacyjnych TVP i TVN. <http://www.medioznawca.com/badania/16-aktualnosc/271-dobry-titul-to-polowa-sukcesu-takze-w-telewizji-paski-w-serwisach-informacyjnych-tvp-i-tvn>. (dostęp: 5.10.2018).
- Dwornik Małgorzata. Fox News Channel. Historia telewizyjnego tabloidu Ruperta Murdocha. <https://reporterzy.info/3723.fox-news-channel-historia-telewizyjnego-tabloidu-ruperta-murdocha.html>. (dostęp: 10.12.2018).
- Fudala-Barańska Aleksandra. 2015. Przemiany w newsach na przykładzie Aktualności – serwisu informacyjnego Telewizji Katowice. W: *Gatunki i formaty we współczesnych mediach*. Wiesław Godzic, Andrzej Kozieł, Joanna Szyłko-Kwas (red.). Warszawa. 275–293.
- Furman Wojciech. 2006. Tytuł. W: *Słownik terminologii medialnej*. Walery Pisarek (red.). Kraków.
- Grzelka Monika, Kula Agnieszka. 2016. Rewolucja czy ewolucja? Przemiany polskiego newsa telewizyjnego. W: *Język a kultura* t. 26. Kulturowe uwarunkowania zachowań językowych – tradycja i zmiana. Anna Burzyńska-Kamieniecka (red.). Wrocław. 209–219.
- Jędrzejowski Grzegorz. 2010. Dwadzieścia sześć minut czyli wydało się. W: *Biblia dziennikarstwa*. Andrzej Niziołek, Andrzej Skworz (red.). Kraków. 665–677.
- Kieraś Witold, Kobyliński Łukasz, Ogrodniczuk Maciej. 2018. „Korpusomat – a Tool for Creating Searchable Morphosyntactically Tagged Corpora”. *Computational Methods in Science and Technology* nr 24(1). 21–27.
- Kłosińska Katarzyna. 2019. Potencjał perswazyjny tzw. pasków. W: *Perswazja językowa w różnych dyskursach* t. 3. Aleksandra Klimkiewicz, Marta Noińska, Żanna Śładkiewicz (red.). Gdańsk. 149–159.
- Kłosińska Katarzyna, Zimny Rafał, Żukiewicz Przemysław. 2019. Sprawozdanie ze stanu ochrony języka polskiego za lata 2016–2017 – *Język informacji politycznej*. <http://www.rjp.pan.pl>. (dostęp: 11.05.2020).
- Komunikat z Badań CBOS nr 52/2017. Ocena wiarygodności telewizyjnych programów informacyjnych i publicystycznych.
- Kuraś-Szczepanek Klaudia, Mormol Paulina. 2019. „Językowe i retoryczne środki tworzenia opozycji »MY« i »ONI« w paskach informacyjnych wiadomości”. *Półrocznik Językoznawczy Tertium* nr 4(2) 2019. 55–77.

- Mosiołek-Kłosińska Katarzyna. 1997. „Metafora w tekście użytkowym – charakterystyka. próba oceny normatywnej”. *Poradnik Językowy* z. 10. 1–23.
- Sobczak Barbara. 2016. „News telewizyjny jako akt retoryczny”. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica* 1(31). 97–112.
- Sobczak Barbara. 2018. *Retoryka telewizji*. Poznań.
- Trojanowska-Bis Agnieszka, Francuz Piotr. 2007. Rozumienie przekazu audiowizualnego zawierającego „tekst taśmowy” (TV-ticker) przez osoby zależne i niezależne od pola. W: *Psychologiczne aspekty komunikacji audiowizualnej*. Piotr Francuz (red.). Lublin.

Filmografia

- Dzisiaj Informacje* Telewizji Republika, wydania z godziny 19.45 z następujących dni: 18.11.2018, 23–25.11.2018, 28.11.2018, 1–4.12.2018, 7–11.12.2018, 15.12.2018, 22.12.2018, 30.12.2018, 3–5.01.2019, 20.01.2019.
- Informacje dnia* Telewizji Trwam, główne wydania z godziny 20.00 z następujących dni: 25.11.2018, 2–5.12.2018, 8.12.2018, 14.12.2018, 29.12.2018, 4.01.2019.
- Wiadomości* TVP 1, główne wydania z godziny 19.30 z następujących dni: 17–19.11.2018, 21–22.11.2018, 24–25.11.2018, 1–4.12.2018, 8–9.12.2018, 11–12.12.2018, 14–17.12.2018, 22–23.12.2018, 29–30.12.2018, 5.01.2019, 8.01.2019, 12.01.2019, 14.01.2019, 19.01.2019.
- Wydarzenia* Telewizji Polsat, główne wydania z godziny 18.50 z następujących dni: 17.11.2018, 24–25.11.2018, 1–4.12.2018, 8–9.12.2018, 11.12.2018, 13.12.2018, 6.01.2019.

Streszczenie

Artykuł poświęcony został paskom tytułującym informacje telewizyjne dotyczące strajków pracowników transportu we Francji. Analiza doboru słów, którymi opisywano różne aspekty przedstawianych wydarzeń w czterech stacjach telewizyjnych, dowodzi, że po zapoznaniu się z kilkuwyrazową zapowiedzią materiału reporterskiego te same fakty mogą zostać zinterpretowane w zależności od autora sposób. Taka funkcja pasków jest dodatkowo wzmocniona poprzez użycie środków stylistycznych, a zwłaszcza metafory. Dzięki zbadaniu korpusów dowiedziono również, że w przypadku jednej ze stacji można mówić o świadomym zabiegu tworzenia spójnego przekazu i doborze słów kluczowych.

Riots, a battle or an uprising against the president?

Tickers in TV information services, as exemplified by reporting protests of transport workers in France at the turn of 2018 and 2019

Abstract

The paper is devoted to tickers concerning the strikes of transport employees in France. The analysis of the choice of words which were used to describe various aspects of the events in four TV channels proves that after familiarising oneself with a short announcement of a particular piece of reporter's material, the same facts could be interpreted in different ways, depending on the author. This function of tickers is additionally strengthened by the use of stylistic devices, especially metaphors. Investigating the corpora has also revealed that one of the channels has consciously created a coherent message and selected particular keywords.

Zamieszki, bitwa czy zryw przeciwko prezydentowi?...

[135]

Słowa kluczowe: pasek telewizyjny, news telewizyjny, tytuł, ramowanie dyskursu, korpus

Key words: ticker, TV news, title, framing of discourse, corpus

Magdalena Kukulak – doktorantka na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katedrze Teorii Komunikacji, absolwentka politologii na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ. Interesuje się językiem polityki i mediów, ze szczególnym uwzględnieniem krótkich tekstów, takich jak slogany, hasła i tytuły.